

1-TOM, 11-SON

FORTEPIANO CHOLG'U IJROCHILIGIDA USLUBIY YONDASHUVLAR

O'zDK huzuridagi Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san'ati institute «Estrada cholg'u ijrochiligi» (fortepiano) kafedrasida katta o'qituvchisi

Bagamanova Adilya Talxaevna

"Zamonaviy ijro" tushunchasining shakllanishi ispan musiqasiga, ayniqsa, ushbu san'atni o'rganayotgan kishiga, uning bastakor uslubini talqin qilish uchun eng yuqori cho'qqidir. Shu sababli, eng buyuk pianinochi o'qituvchilar uslub ustida ishlashga katta ahamiyat berishlari ajablanarli emas. Uslub - birinchi navbatda uslubni buzib ijro qilganda, ijrochi shu bilan muallifning ijro uslubini buzadi. "Uslubga sodiqlik" tushunchasi ortida nima yashiringan. Ehtimol, ba'zi bir ijro etilish standartlariga rioya qilish. Ammo vaqt o'tishi bilan u o'zgaradi. Masalan, o'z vaqtida taniqli pianinochi Jozef Xofman, o'z vaqtida musiqachilarni xursand qilgan, zamonaviy ijro qanday o'zgarishini tushunish uchun. Va biz uchun o'tmishdagi pianistlarning talqinlari xotirasini saqlab qolgan turli xil musiqiy asarlarning tahririyatlari — hozirgi ijrochilar Betxovenning fortepiano konsertlarida Evgen D'alber taklif qilganidek tempni o'zgartirishga imkon beradi. Mashhur musiqachi-tadqiqotchi I. Milshteyn paradoksal bo'lsa-da, qiziqarli fikrni bildirgan: Agar siz Shopenning sonatasini muallifning o'zi ijro etgan tarzda ijro etsangiz, unda siz Shopen uslubini tushunmaganingiz uchun tanbeh olishingiz mumkin. Uslubga sodiqlik muammosini hal qilishga urinib, biz yana bir hodisaga duch kelmoqdamiz — ma'lum bo'lishicha, ko'plab zamonaviy talqinlar bo'lishi mumkin va ular ba'zan bir-biridan tubdan farq qiladi. Bu haqiqat dogmatik maktab pedagogikasi uchun tushunarsiz bo'lib qolmoqda, uning vakillari yashirin qabul qilingan me'yordan har qanday chetga chiqishga javoban: "bu Bax emas., yoki Betxoven emas.». Ularning fikriga ko'ra, bu ommaviy musiqiy ta'limda juda keng tarqalgan, faqat bitta to'g'ri, ya'ni uslubga sodiq talqin mavjud bo'lishi mumkin. Ko'pincha, uslubning ishonchliligini izlash uchun ular biroz tashqi yo'lni bosib o'tadilar, eski asboblarni qayta tiklaydilar, o'tgan davrning ijro etuvchi qonunlariga qat'iy rioya qiladila. Musiqiy pedagogikada uslubiy yondashuv shaxsiy tuyg'u talqiniga kirib boradi. Ushbu yo'l, shubhasiz madaniyat bilan birga, musiqani shisha ostiga qo'yish va uni muzey eksponatiga aylantirish xavfi bilan to'la bo'ladi. Musiqiy ijro har doim ikki shaxsning — bastakor va ijrochining muloqotidir. Axir, musiqa yashash uchun ijrochining ruhi kerak, Musiqa hayoti, yer yuzidagi har qanday hayot kabi, abadiy bo'lish uchun vaqtinchalik va boshqacha tarzda amalga oshirilishi kerak. Turli xil uslublarga tegishli asarlarda

1-TOM, 11-SON

melodik burilishlar yoki pianino taqdimot texnikasining ba'zi o'xshashliklarini ko'rish mumkin. Masalan, zamondoshlari Bramsning birinchi simfoniyasini Betxovenning o'ninchi simfoniyasi deb atashgan, chunki ba'zi tovush tuzilmalari o'xshash. Biroq, ularning ortidagi ma'nolar dunyosi boshqacha edi-u boshqa vaqtga, musiqiy klassitsizmni, romantik uslubni almashtirgan yangi davrga tegishli edi. Musiqiy davrlar, yo'nalishlar, maktablar qancha ko'p ortda qolsa, ularning "uslub aralashuvi" xavfi shunchalik katta bo'ladi va ularni turli semantik bo'shliqlarga ko'paytirish shunchalik muhim bo'ladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, talabalar aynan shunday o'xshashliklarga qoqilib ketishadi va tajribasizligi bilan noto'g'ri uslubga tushib qolishadi. Ehtimol, musiqiy nota shubhalarni hal qiladi-bastakor bizga qoldirgan eng muhim hujjat. Belgilarni dekodlashga, ularning ma'nosini aniqlashga yordam beradigan bunday kod muallifning uslubidir.

Ushbu belgilarni asbobda ijro qilish uchun siz ularning ma'nosini tushunishingiz kerak va buning uchun siz hech bo'lmaganda uslubni o'zlashtirishingiz kerak. Ijrochi va o'qituvchi, uning umumiy va musiqiy bilimlaridan tashqari, uslub sirlariga kirib borishi uchun nima kerak. Avvalo, estetik kategoriya sifatida uslub nima ekanligini bilish.

Barokko davrida musiqa fanida o'zini namoyon qilgan uslub tushunchasi ko'plab talqinlardan omon qoldi. XVII asrda bu ko'pincha "janr" uslubini, shuningdek, yangi, zamonaviy yoki eski uslubni anglatadi. Keyinchalik u "odob-axloq" tushunchasiga yaqinlashdi va yaqin vaqtgacha deyarli "shakl"so'zi bilan aniqlandi. Nazariy nuqtai nazardan, uslub musiqiy fikrlash tizimining birligi tufayli musiqiy tilning tizimli ravishda tashkil etilgan elementlarining birligi Ijrochi va tinglovchi uchun bu bastakor tomonidan yaratilgan semantik dunyo, uning his-tuyg'ulari va g'oyalari dunyosi bo'lib, u o'zining maxsus ifoda rejasini keltirib chiqardi. Ya'ni bir bastakorning musiqasini boshqasining musiqasidan ajratib turadigan barcha narsalar. Biroq, har qanday talqinda uslub birinchi navbatda birlik, yaxlitlikdir. Aynan shu g'oya o'qituvchi uchun ustun bo'lishi kerak, chunki uslubdagi ijro estetik uyg'unlik tuyg'usini keltirib chiqarishi kerak. O'qituvchi-musiqachi, shuningdek, ijro san'atida uslub qanday rol o'ynashini, badiiy me'yor va urf — odatlarning belgisi bo'ladi yoki ijrochiga ijodiy ifoda erkinligini beradi. Va nihoyat, o'qituvchi talabada uslubni g'oyalar va tasvirlarning maxsus dunyosi sifatida his qilish va tushunishni qanday vositalar bilan kuchaytirishni bilishi kerak. Uslub muammosi an'anaviy ravishda estetika, Madaniyatshunoslik, san'atshunoslik bilan shug'ullanadi. Ammo musiqadagi uslub fenomeni nima ekanligini chuqurroq tushunish uchun unga psixologiya, ya'ni tushunish fani nuqtai nazaridan qarash qiziq bo'ladi. Shu sababli, muallif o'quvchining ongida unga juda zarur bo'lgan

1-TOM, 11-SON

uslub hissi va tushunchasini qanday shakllantirishi va uni yorqin, majoziy va shu bilan birga to'g'ri ijro uslubida aks ettirish uchun nima qilish kerakligiga alohida e'tibor beradi. Va agar pianinochi talaba o'qituvchisi bilan birgalikda ushbu yo'lning kamida bir qismini bosib o'tishga muvaffaq bo'lsa, uning ijrosi yanada mukammal bo'ladi va uning ma'naviy dunyosi chuqurroq va kengroq bo'ladi. Nima uchun ijrochilar va o'qituvchilar oldida "uslubga sodiqlik" muammosi paydo bo'ladi. Uning ildizlari sahna san'atiga chuqur kirib boradi. Gap shundaki, musiqa odamlar tomonidan tushunilishi va shuning uchun san'at haqiqatiga aylanishi uchun yangrashi kerak, ya'ni eshitilishi kerak. Shunday qilib, ijro har qanday musiqiy asarning, shu jumladan piano asarining mavjud bo'lish shaklidir. Asar ko'p odamlar uchun mavjud bo'lgunga qadar va uning tasviri hali ijtimoiy ongga singib ketmagan bo'lsa, u potentsial shaklda mavjud bo'ladi. Agar musiqa madaniyatiga allaqachon kiritilgan asar hozirgi paytda eshitilmasa, uning mavjudligi virtual deb nomlanadi.

Bax-Motsart, Shubert-Shopen, List-Brams, Debussi-Xindemit, Raxmaninov-Prokofiev ularning uslublari o'xshashliklariga ko'ra ko'proq farq qilmaydi. Musiqiy materialning o'ziga xos xususiyatlari, uni qayta ishlash usullari, tarkibiy aloqalari har xil. Va ijro etishda siz ushbu holatni e'tiborsiz qoldirolmaysiz, asarlar haqidagi turli xil g'oyalarni bitta, hatto ideal g'oyaga aralashtirib bo'lmaydi. Ushbu uslubning oldingi va keyingi uslublardan farqlarini aniqlash, uni boshqa zamonaviy uslublarga qarama-qarshi qo'yish, ular orasidagi o'xshashlikni izlashdan ko'ra muhimroqdir. Va bundan keyin: bir narsa aniq Baxni Motsartdan boshqacha, Motsartni Betxovendan boshqacha, Betxovenni Shuman yoki Shopendan boshqacha va hokazo. Bu ham ijro etilayotgan asarning mohiyatini tushunishga, ham ma'lum bir bastakorning uslubini, berilgan badiiy yo'nalishni tushunishga, shuningdek, ushbu asarning mohiyatini tushunishga tegishli bo'ladi. Ba'zan hatto butun davr uslubi piano chalishni o'rganishda uslubiy yondashuv, tarix, nazariya, texnika bu so'zlar bizning kunlarimiz uchun ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Vaqt o'tishi bilan ushbu muammoning keskinligi oshadi deb taxmin qilish mumkin. Axir, yangi uslublarning paydo bo'lishi bilan ularning aralashuvi ehtimoli oshadi va o'tmish uslublari bizdan qanchalik uzoqlashsa, ularning ijro yaqinlashishi xavfi shunchalik katta bo'ladi. Yuqorida aytilganlar ijrochi va, albatta, o'qituvchi uchun muhim bo'lgan bitta muammoni keltirib chiqaradi. Bu o'qituvchi o'z talabasini qurollantirishi kerak bo'lgan ijro mezonlari haqida. Ma'lumki, ijro san'atida mavhum "yaxshi" va "yomon" yo'q — Baxni ijro etishda yaxshi bo'lgan narsa Shopenning talqiniga mutlaqo zid bo'lishi mumkin. Shunday qilib, ijro mezonlari har doim ma'lum bir ijodiy uslub doirasida amal qiladi. Ma'lumki, yirik ijodiy hodisa (bu

1-TOM, 11-SON

milliy maktab musiqasi, yo'nalish yoki individual bastakor bo'lsin) o'z atrofida to'planib, o'ziga ma'lum foydalanish va ekspressiv vositalarni tortib oladi va boshqalarni ta'kidlaydi. G. G. Neygauzning so'zlari shu ma'noda dalolat berad. Siz, masalan, Chaykovskiy va Debussi kabi kayfiyatlariga qarama-qarshi bo'lgan bastakorlarni bir xil tovush rangi bilan berolmaysiz. Chaykovskiy bo'yoqlari, xuddi yurakdan kelgandek, Raxmaninov barmoqlar tugmachalar orqali unib chiqishi kerakligini aytgan tovushga ega boshqa tomondan, Debussini oling — bu butunlay boshqa bo'yoqlar. U tashqi tasvirlarda ustunlik qiladi, tobora havodor. Shunday qilib, ikkala holatda ham bo'yoqlar butunlay boshqacha bo'ladi. Katta ijrochilar-o'qituvchilar amaliyotida yaratilgan, u dunyodagi barcha tirik mavjudotlar singari qariydi va vaqt o'tishi bilan unutilib ketadi. U ma'lum bir davrda yoki biron bir ijro etuvchi pedagogik maktabda hukmronlik qiladigan u yoki bu ijro uslubi doirasida ishlaydi. Shuning uchun o'qituvchi musiqachilar ko'pincha talqin bahsida umumiy tilni topa olmaydilar. Ularning har biri o'z maktabining tamoyillarini e'lon qiladi. Va bu yerda biz "to'g'ri" yoki "noto'g'ri" narsa haqida emas, balki ma'lum bir ijro uslubi nuqtai nazaridan haqiqat ekanligi haqida gapirishimiz mumkin. Shunday qilib, ijrochilik — pedagogik mezon ikki uslub-kompozitorlik va ijrochilik kontekstlarida shakllanib, "ikki marta uslub" bo'lib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ахлиддинов Р. Таълим менежменти - тараққиёт омили //Халқ таълими ж., 1999. 6-сон. - 18-22-б.
2. Балл Г.А. Теория учебных задач (Психологической аспект). – М.: Педагогика, 1990. – 194 с.
3. Баратов Ш. Кичик ёшдаги ўқувчилар фаолиятини баҳолаш. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – 47 б.
4. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика //Учеб. для вузов. - СПб: Питер, 2001. – 304 с.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология /Под ред. В.В.Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
6. Голиш Л. Замонавий таълим технологиялари //Халқ таълими ж., 2000. 3-сон. -24-30-б.
7. Зиёмухаммедов Б., Абдуллаева Ш. Илғор муסיқа ўқитилишида инновацион технологиялар. Назария ва амалиёт. – Тошкент: Абу Али ибн Сино, 2001. – 28-29 б.

1-TOM, 11-SON

8. Зуннунов А. Педагогика тарихи. – Т.: Шарк, 2004. – 334 б.
9. Ишмухамедов Р.Ж. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. – Тошкент: ТошДПУ, 2004.-44 б.
10. Йўлдошев Ж., Усмонов С. Муסיқа ўқитилишида инновацион технологиялар асослари. – Тошкент: Ўқитувчи, 2004.-160 б.
11. Кларин В.М. Система учебных целей //Ж. Народное образование, 1990. № 8. - с. 88-89.

